

Brunnsviken

Området i dag

Brunnsvikslandskapet som helhet

Mellan trafikbarriärerna E4:an/Uppsalavägen, Bergshamraleden och Roslagsvägen utbreder sig Brunnsviken med ett landskap väsensskilt från den omgivande staden. Detta landskap har en nyckelroll i Kungliga nationalstadsparken. Med Gustav III som initiativtagare anlades på 1780-talet fyra parker i dåtidens moderna parkstil – den engelska landskapsparken: Haga, Bellevue, Tivoli och Frescati. Brunnsvikens östra strand ingår även i delområdet Vetenskapsstaden, där det främst behandlas.

Brunnsviken ligger i en sprickdal omgiven av höjddryggar med Brunkebergsåsen i väster och söder och kalspolade berg och moränhöjder åt öster och i norr. Udden i Bellevueparken, den kungliga begravningsplatsen, Långkullen samt Lingkullen utgör delar av den kvarvarande åsen. Stränderna förändrades då Brunnsviken sänktes 1,25 m i och med att Älkestekanalen sprängdes 1863. Ännu kan man se spår av kanaler och små anlagda öar som tidigare kännetecknade strandområdena vid Haga slott och Tingshusslätten.

Med Brunnsvikens vattenspegel i centrum, omgivande vegetationsridåer och parkerna Haga, Bellevue och Tivoli som bärande delar, är det fortfarande möjligt att uppleva det naturromantiska sceneri som Gustav III på 1780-talet här anlade utifrån den engelska landskapsparkens idévärld. Brunnsvikens idylliska landskap med slätterängar, betesmarker och skogklädda höjder var en perfekt bas för att skapa det ”idealiserade, upplevelserika kulturlandskapet”, som de engelska parkerna utgjorde, där även sammankopplingen mellan parkanläggningarna och det omgivande landskapet var en viktig ingrediens.

1700-talets landskap är tydligast utmed västra stranden, i söder vid Bellevue och i norr vid Tivoli. Östra stranden har genomgått större förändringar i och med etableringen av akademiska institutioner kring

sekelskiftet 18-1900. Tack vare en varsam inplacering av bebyggelsen är dock växtligheten fortfarande framträdande som en ridå mot horisonten. Att många obrutna vegetationsavsnitt finns i behåll gör att utsiktterna från Haga, Bellevue och Tivoli inte påverkas så mycket.

Det är framför allt i delområdets nordvästra delar som en mer genomgripande landskapsomvandling skett. Det historiska landskapet har fått ge vika för nutida mer storskaliga inslag som ett hotell i det äldre kasernområdet Frösundavik och SAS f.d. huvudkontor. Brunkebergsåsen är mycket påverkad, dels genom uttag av grus och dels genom den 72 m höga Hagakullen som har byggts upp genom att rivningsmassor lagts på åskullen. Längst i nordväst återkommer en mer genuin och grönskande miljö med 1700-talsgården Annelund och Lings gravkulle.

Kring Bellevue i söder är inslaget av marinor och båtuppläggningsplatser påtagligt. Det mest synliga landmärket i Brunnsviken är Wenner-Gren Center i söder. Den höga modernistiska byggnaden är synlig från många delar av Brunnsviken. Även en av gasklockorna vid Husarviken, långt öster om Roslagsvägen, höjer sig markant över horisonten. På andra sidan E4:an har det under 2000-talet uppförts komplex med nya kontorshus som är väl synliga från delar av Brunnsviken. Hela Brunnsviksområdet är kraftigt bullerstört av omgivande trafikleder, vilket har en negativ inverkan på upplevelsen av områdets kvaliteter.

Runt hela Brunnsviken löper en naturskön promenad. En naturlig trädrå, liksom den bitvis kuperade terrängen, bidrar till att skilja bakomliggande bebyggelse från Brunnsvikens vattenrum. Landskapet präglas av vatten-spegeln, lufttrummet och motsatta strandens växtlighet. Vid Frescati Hage finns ett friluftsbad, Brunnsvikens Kanotklubb och Akademiska roddklubbens hus. I områdets södra del upptas vattentyorna av marinor med ett stort antal bryggor.

Haga

Hagaparken, som sträcker sig mellan E4:an och utmed stora delar av den västra stranden, har en avgörande betydelse för hela områdets karaktär. Ingen plats är mer förknippad med Gustav III än Haga. Mellan 1772 och 1780-talets slut omvandlades Brunnsvikens västra strand från ett kulturlandskap till en

kunglig lustpark efter arkitekten Fredrik Magnus Pipers planer. Parken tar sin början vid Haga fingshus i söder och sträcker sig till och med Haga trädgårdar i norr, där Frösundas ägor tidigare tog vid. Området är fortfarande i många delar präglad av det gamla jordbrukslandskapet, vilket på ett naturligt sätt integrerades i den engelska landskapsparken.

Hagaparken uppvisar ett så kallat engelskt parklandskap som i sina huvuddrag är intakt sedan det sena 1700-talet, även om den ursprungliga variationsrikedomen har tunnats ut och moderna inslag som asfaltsbelagda vägar tillkommit. Slingrande promenadvägar leder genom ett ständigt växlande landskap, där mörkare skogspartier avlöses av trädgångar och mjukt formade öppna ytor som Vasaslätten och Stora pelousen nedanför Koppärtälten. Skogbevuxna kullar och trädplanteringar efter vägarna fungerar som väggar i de öppnare landskapsrummen. Exotiska byggnader och paviljonger från 1780-talet, som t.ex. Turkiska kiosken, Kinesiska templet, Koppärtälten och Ekotemplet, dyker genom en medveten komposition överraskande upp i blickfånget, liksom utsikter mot det omgivande landskapet. Genom skogens utbredning och pågående igenväxning har ånga utblickar, rumsbildande buskage och bryn har gått förlorade. Framför allt inom parkens höjdparter och utmed Brunnsviken är växtligheten så tät att siktlinjer och utsikter mot parkens byggnader och paviljonger samt över Brunnsviken inte längre går att uppleva.

Genom eftersatt vård av vegetationen är växtligheten på sina håll så tät att komponerade siktlinjer och utsikter över parkens byggnader och paviljonger och mot Brunnsviken inte går att uppleva i dag. Även rumsbildande buskage och slingrande brynkanter har gått förlorade genom skogens utbredning och pågående igenväxning.

Hagaparkens mest centrala landskapsrum är Stora pelousen. Från sjösidan utgör Koppärtälten fondmotiv, medan Brunnsvikens vattenyta och motsatta strand är i blickfånget från Koppärtälten och pelousen. Ekotemplet, Gustav III:s paviljong och Slottsgrunden är andra viktiga inslag i kompositionen. Pelousens skönhet och stora öppna yta lockar många besökare, både sommar och vinter. I omedelbar närhet ligger Haga slott, som åter blev kunglig bostad 2010. Ett större parkområde har inhägnats och försetts med nya planteringar som skydd för insyn. Utanför löper en strandpromenad.

Den andra ”kärnan” utgörs av Vasaslätten med kringliggande Turkiska kiosken, Kinesiska templet samt holmarna utanför, nu knappt avgränsade från stranden. Här ingår också Gamla Haga, Gustav III:s första anspråkslösa bostadshus i Haga som ligger på höjden väster om strandpromenaden. Sedan det sena 1800-talet upptas den norra udden av privatvillor och är endast tillgänglig för allmänheten kring Kinesiska paviljongen. Södra holmen är sedan 1922 kunglig begravningsplats. Under vissa tider är den öppen för allmänheten.

Inom parken finns fem naturliga höjdparter som är betydelsefulla för områdets karaktär och variation av växtmiljöer: kullen med Gamla Haga och Turkiska paviljongen, Annerokullen vid E4:an, Grottkullen som gränsar bl.a. till Stora pelousen, grusåsen i väster samt slottskullen där ruinen av Gustav III:s påbörjade slott ligger. På flera av höjderna går berget i dagen. I de lägre delarna finner man ofta hassellundar, längre upp ek-tallskog. På några kullar finns hållmarker med tall- och granskog. Grottkullen, som stupar brant mot Brunnsviken, är den enda delen av parken där man får en känsla av att vara i en ostörd skog. Här finns också ett större sammanhängande område med hög blandskog av gamla tallar och granar samt lövträd i olika åldrar. Ett stort flyttblock förstärker Grottkullens suggestiva miljö. Granskogen omtalas på 1700-talets planer och sannolikt var då gränslaget större. Vid stranden finns ”Grottan”, som bildades då Gustav III lät spränga en tunnel in i berget och påbörja ett schakt uppifrån för att pumpa vatten till ett planerat stall på toppen.

Hagaparken avslutas norrut med det forna världshuset Övre Haga och nyttoträdgården Haga trädgårdar, där Fjärilshuset sedan 1992 lockar många besökare. Många växthus står kvar sedan Haga trädgårdars och vittnar om en över 200 år lång odlingstradition. Västerut gränsar Hagaparken mot E4:ans vägområde med bullerskydd. Här ligger också Haga norra grindar, Hagaparkens huvudentré med parkering, bussangöring och informationstavlor.

Norr om Haga

Norr om Haga ligger det tidigare regementsområdet Frösundavik, som i dag rymmer hotell- och konferensverksamhet. Bebyggelsen är relativt storskalig

och varierad med den Frösundaviks empiriherrgård från tidigt 1800-tal, kasernbyggnader i klassicerande stil från 1920-talet samt nyare tillbyggnader. Området omges av större sammanhängande grönområden med många träd. Inom området utmärks vegetationen framför allt av några alléer. Nordväst om Frösundavik utgör SAS f.d. huvudkontor från 1980-talet ett påtagligt och modernt inslag i strandzonen. Byggnaden ligger öppet, med klippta gräsmattor omkring.

Längst norrut återfinns ytterligare bebyggelse med nuvarande utformning från 1820-talet. Här ligger den lilla herrgården Annelund med uthus/gymnastikbyggnad, starkt förknippad med den svenska gymnastikens fader Per-Henrik Ling. Norr om Annelund ligger Lings grav, en gravkulle i parkmiljö som Ling lät iordningsställa för sig och sina släktingar. Gravsättningar äger fortfarande rum.

Tivoli och norra Brunnsviken *(se även delområde Bergshamra)*

I norra Brunnsviken skjuter Tivolihalvön ut med en naturskön skogsbeklädd landtunga. Den västra delen domineras av det höga Tivoliberget och den östra av Pipers park, tillkommen för skalden och diplomaten Gustaf Filip Creutz under samma tid som Haga och Bellevue.

Läget är exceptionellt med utblickar över hela Brunnsviken. tilltalade I dag finns fortfarande spår av Pipers park i form av vegetation och gångsystem och utsiktspunkter. Den var övergiven i närmare 200 år men är nu delvis upprustad och röjd. Tivoliberget präglas av igenväxning som döljer utsikterna. Tivolis enda byggnad är en f.d. musikpaviljong, som ingick i en bebyggelsemiljö från tidigt 1800-tal.

Tivolihalvöns vegetation domineras av ekskog med hassel och en rik lundflora. På bergets hjässas finns hållmarker med en intressant torbacksflora och ovanliga kulturväxter. I branter växer blandskog och ädellövsskog. I sydslutningen finns spår av odlingsterrasser och en frukträdgård som från 1870-talet och några decennier framåt användes för frukt-, bär- och grönsaksodlingar. Även här märks igenväxning. Stränderna runt Pipers park är låglänta och hävdas delvis genom bete. I en glänta längst i öster återfinns tonsättaren Johan Martin Kraus grav från

1792. På Bergshamras gamla odlingsmark norr om höjderna ligger ett kolonionråde.

Väster om Tivolihalvön fortsätter den gröna strandzonen. Här ligger Bergshamra by, tidigare Karlsro, framväxt kring tre äldre sommarvillor. Under 1900-talet var en av byggnaderna möbelformgivaren Carl Malmstens bostad. Strax intill ligger f.d. Domänverkets stora förvaltningsbyggnad från 1970. Allra längst i norr möter en kraftigt bullerstörd sträcka vid Polska udden, där Bergshamraleden tangerar stranden.

Östra Brunnsviksstranden *(se även delområde Vetenskapsstaden)*

Östra Brunnsviksstranden präglas i norr av Bergianska trädgården och i söder av f.d. Skogs- och Veterinärhögskolorna i Frescati Hage respektive Kräftriket. Längst i norr finns en liten sommarnöjesmiljö med snickarglädjesvillor. Längs hela stranden finns en tydlig kontakt över Brunnsviken. En nyanlagd pedagogisk våtmark nedanför Villa Frescati bidrar både till att lyfta fram den kopplingen med Brunnsvikens andra strand med Gustav III:s Haga och till att öka den biologiska mångfalden. På berget söder om Bergianska trädgården finns fundament av en obelisk, som också visar på hur Brunnsviken gestaltningmässigt betraktades som ett helhetslandskap.

Bellevue och södra Brunnsviksstranden

Bellevueparken var en gång en sammanhängande engelsk landskapspark, anlagd samtidigt som Haga för överståthållare Carl Sparre och efter planer av Hagas arkitekt Fredrik Magnus Piper. Sedan Värtabanans tillkomst 1882 är parken delad i två delar. Topografin är framträdande med två markanta höjder: Stallmästarholmen med Brunkebergsåsen i norr och Bellevueberget med berg i dagen i söder. Däremellan sträcker sig ett lågparti där Värtabanan bildar barriär. Stallmästarholmen är en av få intakta delar av Brunkebergsåsen. I söder bildar Wenner-Gren Center och det funktionalistiska Sveaplans gymnasium en gräns. Bellevueområdet åtskiljs från stenstaden genom breda trafikstråk. Gående och cyklister når Bellevue i första hand genom en gångtunnel under järnvägen. Den ursprungliga entrén till Bellevue finns ännu kvar i form av den lindallé som går från Roslagstull upp till bostadsmiljön.

Det är på Stallmästarholmen som den engelska landskapsparken med utblickar är bäst bevarad. De slingrande stigarna är till största delen från Pipers tid. Runt udden löper en vacker strandpromenad kantad av stora lindar. Rakt över Stallmästarholmen går en brant rak asfalterad väg från 1900-talets senare del, vilken bryter av mot landskapet i övrigt. På åsens västra sluttning växer en gles tallskog med inslag av enstaka ekar och rönnar. På östra sidan växer mest blandskog. Från höjderna är vyerna över Brunnsviken anslående.

Söder om Stallmästarholmens höjd vidtar ett öppet parkrum med spår av den pelouse Piper som anlade. Norr om järnvägen finns stora vackra träd. Här ligger också en fotbollsplan, anlagd som lekplan på 1910-talet. Då Söder om järnvägen pågår anläggandet av Norra länken. Marken kommer att återställas till en öppen trädkantad yta – en del av den historiska pelousen. I krönlägen på både Stallmästarholmen och Bellevueberget finns lämningar av militära värn som uppfördes 1940 då Stockholmsområdets försvar förstärktes.

På Bellevueberget finns 1700-talets bebyggelse ännu kvar och bildar en sammanhållen kulturmiljö med Paschens malmgård och Sparres träslott med stall och uthus. Därutöver finns konstmuseet Carl Elds ateljé från 1919. I Paschens malmgård bedrivs konferensverksamhet och café. Ekonomibyggnaderna är oförvanskade men i behov av restaurering. Miljön är delvis ovärdad och förfallen. År 2009 antogs ett program för en omfattande upprustning av den engelska parken och bebyggelsemiljön på Bellevuehöjden. Mellan Bellevue och Haga ligger Stockholmstraktens äldsta världshus Stallmästaregården från 1640-talet, som under en period ägdes av Carl Sparre på Bellevue.

Värden att ta tillvara och utveckla

Landskap och bebyggelse

Brunnsviken som helhet

- Ett sammanhållet landskap från Gustav III:s tid. Natursceneriet med de bevarade parkerna runt Brunnsviken utgör med ett av Nationalstadsparkens bäst bevarade historiska landskap.

- De engelska landskapsparkerna Haga, Bellevue och Tivoli som bärande delar, alla gestaltade av Fredrik Magnus Piper. Även Villa Frescati har betydelse, både med sin tidstypiska nyklassiska stil och som rest av den stora egendomen Frescati.
- Den öppna vattenytan i centrum – det centrala landskapselementet
- Siktstråk och vyer som en del av det gestaltade landskapet, såväl mellan olika platser inom de olika parkerna som över vattnet mellan parkerna och mot olika natursceneriet.
- De omgivande stränderna som genom sin bibehållna topografi, inslaget av träd och naturmarker samt låga exploatering ger en föreställning om det sena 1700-talets landskap.
- Den stora variationen av naturtyper har lång kontinuitet och är av stort värde för många växter och djur. Här finns t.ex. solitära solbelysta träd, ek- och ädellövträdsbestånd, tallbestånd, öppna ytor och hassellundar. Det finns många gamla grova ekar, lindar och tallar. Miljöerna med gamla ekar är av stor betydelse som livsmiljö för ett stort antal arter, för landskapets karaktär och som markörer för landskapets tidsdjup. Den döende och döda ved som dessa träd genererar är ett livsvillkor för många ovanliga insekter. Ek- och ädellövmiljöerna runt Brunnsviken är viktiga för djurs och växters möjlighet att sprida sig mellan Norra Djurgårdens och Ulriksdalsområdet större park- och naturområden.
- Namnen Frescati, Albano och Tivoli som berättar om Gustav III:s ambition att runt Brunnsviken med villor och parker skapa en svensk version av ett romerskt ideallandskap med naturskönhet, antika lämningar och praktfulla villor.
- Sekelskiiftets (1900) utbyggnad av akademiska institutioner längs östra stranden (se vidare under Östra Brunnsviksstranden resp under delområde Vetenskapsstaden)
- Bergianska trädgården, en botanisk trädgård från 1885 med olika växtavdelningar, växthus och andra tillhörande kulturhistoriskt intressanta byggnader samt inslag av olika naturmiljöer.
- Bebyggelsestrukturen med ”hus i park” där husen har inordnats med hänsyn till topografi, stråk, landskapsbryn och skogsklädda höjder.

- F.d. Skogs- och veterinärhögskolorna i Freseati Hage respektive Kräfteriket, tidstypisk institutionsarkitektur av hög klass.

Haga och västra Brunnsviksstranden

- Gustav III:s Haga, uttryckt bl.a. i
 - Brunnsvikens landskap, som har kvar något av ”den lantliga idyllen”, som tjugade Gustav III: (den fria vattenytan och det omväxlande landskapet med tallklädda höjder och öppnare lågparter.) Samspelet mellan det forna kulturlandskapet, inklusive skogsbestånden, och det gestaltade parklandskapet är ett viktigt karaktärsdrag som fortfarande är avläsbart. Här ingår också Gamla Haga och miljön med Finnstugorna - Hagas äldsta bebyggelse.
 - De många ädellövträden i alléer, trädformationer och grupper ute i parken, höjdpartiernas gamla tallskog samt de tidigare betespräglade hassellundarna med överståndare av gles tall- ekskog är intimt sammankopplade med människans långa nyttjande och har stora värden för växt- och djurlivet. Hagaparken har ett rikt fågelliv med arter som stenknäck, mindre hackspett, duvhök och nötskricka.
 - Gustav III:s konstnärliga ideal, natursyn och storslagna planer uttrycks i det gestaltade landskapet med byggnader, inklusive slotts- och stallgrunderna.
 - Pipers engelska landskapspark - ett av Sveriges främsta exempel på denna parkstil med ständiga växlingar och medvetet komponerade vyer. Stora pelousen med Koppärtälten, Gustav III:s paviljong och Brunnsviken i fonden är en central del i kompositionen och ett unikt landskapsrum med höga upplevelsevärden.
 - Byggnader av högsta kultur- och arkitekturhistoriska värde ritade av sin tids främsta arkitekter: Gustav III:s paviljong, Koppärtälten, Ekotemplet, Turkiska kiosken och Kinesiska templet. Gustav III:s paviljong med Louis Jean Masreliez helgjutna interiör är ett av landets bästa exempel på den sengustavianska stilen. På få andra platser kan man komma så nära en historisk persons livsmiljö som

- i Gustav III:s paviljong med det omgivande parklandskapet utanför. Övre Haga med Haga trädgårdar – odling för park och hovets nytta med växthus och trädgårdar som visar odlingens långa historia i Haga, från 1785 till 1990-talet, för både parkens försörjning, hovets försörjning och avsalu.

- Immateriella värden genom Haga som skådeplats för viktiga händelser i Gustav III:s politiska liv men även som plats för ett friare umgängesliv. Det sena 1700-talets Haga är också flitigt skildrat i konsten och litteraturen. Hagaparken har fungerat som förebild och inspirationskälla för andra parker.
- Geologiska fornelement som Stockholmsåsen, flyttblock och de Geer-motränryggar.
 - Haga efter Gustav III
 - Haga slott från 1805 som visar nya arkitekturideal.
 - Kungliga begravningsplatsen där medlemmar av den kungliga familjen begravts sedan 1922.
 - Haga norra och södra grindar, prins Gustafs monument, Haga kulle och andra element i parken som berättar om parkens historia under 1800- och 1900-talen.
 - Frösundavik och Annelund - äldre gårdsmiljöer
 - Frösundavik, med kontinuitet i bebyggelsen från nuvarande Frösundaviks gård från 1809 via 1920-talets regementsmiljö till sena 1900-talets hotell- och konferensverksamhet.
 - Annelunds herrgård från 1700-talets senare del och gymnastikbyggnad från 1830-talet, som både berättar om de gårdar som fanns utefter Brunnsviken och om Per Henrik Ling som person.

Tivoli (se även *delområde Bergshamra*)

- Det sena 1700-talets landskap på Tivolihalvön med Pipers engelska park, det kontrasterande och naturpräglade Tivoliberget med utsikt över Brunnsviken och även plats för dåtida tonsättaren Martin Kraus grav. Tivolihalvön med Pipers park är viktiga för växt- och djurlivet framför allt genom den attrika gamla ekskogen. Ek- och ek-hasselskogens attrikalundvegetation är unik inom Nationalstadsparken. Viktiga naturvärden

- utgörs också av torrängsfloran vid Tivolibergets branter och den rika förekomsten av kulturväxter. Strandängarna mot Brunnsviken hyser ett rikt fågelliv.
- Den långa kontinuiteten av odlingsverksamhet, uttryckt genom koloniområden, fruktträdgårdar och odlingsterrasser från 1870-talet och framåt.
- Spåren av Bergshamra gård genom Bergshamra allé och rester av öppna marker.
- Byggnaderna för f.d. Statens Central Frökontrollanstalt (på platsen för Bergshamra gård) och Institutet för husdjursförädlning (senare Statens Växtskyddsinstitut), som uttryck för statens expansion i Bergshamra och satsningar på jordbrukets utveckling under 1930-talet.
- Bergshamra by, med sitt ursprung i 1860-talets sommarvillor, som också visar på det omfattande kungliga inflytandet i parken. Carl Malmstens f.d. bostad har ett personhistoriskt värde.

Östra Brunnsviksstranden

- Landskapet närmast Brunnsviken, som präglas av vattenspeglin, lufrummet och den närmaste landskapsväggen som varierar mellan parker, gles bebyggelsen, trädridåer med många ekar samt branter.
- Bebyggelsestrukturen med ”hus i park”, där husen har inordnats med hänsyn till öppna stråk, landskapsbryn och skogsklädda höjder. (FÖP)
- Frescati, del i Brunnsvikslandskapet och uttryck för en miljö som skapades för Gustav III:s gunstlingar. Se även delområde Brunnsviken.
 - Armefeldska villan/Villa Frescati i tidstypisk nyklassicistisk stil, uppförd 1792 efter ritningar av Jean Louis Desprez.
 - Namnet Frescati som liksom Albano berättar om Gustav III:s ambition att runt Brunnsviken med villor och parker skapa en svensk version av den romerska Campagnan, känd för sin natur-skönhet, många antika lämningar och praktfulla romerska villor. Egendomen Frescati sträckte sig från
 - Fundamentet för den obelisk som under det sena 1700-talet på res-tes på höjdpårtiet söder om villan.

- Det större i stort obebyggda höjdpårtiet mellan Bergianska trädgården och Frescati Hage, dominerat av ädellövskog och blandskog med Vetenskapsstadens största inslag av gamla grova ekar och tallar. Det utgjordes tidigare av hagmarker (Norra Brunnsvikshagen) och har en lång kontinuitet som kulturpåverkad lövträdsbärande mark. De högsta naturvärderna i Vetenskapsstaden är knutna till grova gamla ekar och andra ädellövträd; träd med håligheter och döende grova träd samt områden med död ved i olika nedbrytningsstadier. (FÖP)
- Sekelskiiftets (1900) utbyggnad av akademiska institutioner längs östra stranden
 - Bergianska trädgården, som har funnits på platsen sedan 1885, den enda botaniska trädgården i Stockholm och unik i sitt slag. (Bergianska)
 - Olika växtavdelningar, växthus och andra tillhörande kulturhistoriskt intressanta byggnader samt naturmiljöer.
 - Hortikulturellt värdefulla samlingar.
 - En lång kontinuitet i byggnader, anläggningar, kulturlandskap, naturmiljöer, hortikultur och vetenskap.
 - Det öppna eklandskapet och skärgårdsnaturen med hällmarker och större tallar - naturmiljöer från för trädgårdens anläggande.
 - Den nya (2011) våtmarken och trädgårdens dammar är livsmiljöer för både större och mindre vattensalamander.
 - F.d. Skogs- och veterinärhögskolorna i Frescati Hage respektive Kräftriket, tidstypisk institutionsarkitektur av hög klass.
 - Tidstypiska monumentalyggnader som Naturhistoriska riksmuseet och Vetenskapsakademien, vilka berättar om lärdomens betydelse och om offentligt byggande under tidigt 1900-tal.

- Miljön med de äldre villorna Sofielund och Fridhem (norr om

Bergianska), som med en välbevarad snickarglädjesarkitektur berättar om de tidiga sommarmöjerna som etablerades runt stadens stränder på 1860- och 70-talen.

Bellevue

- Bellevue – en ståndsmässig helhetsmiljö från 1700-talets andra hälft

- Den engelska parken som trots Värtabanan har väsentliga delar av sin huvudstruktur i behåll med stigar/gångvägar och utsiktspunkter. Bellevue parken har många stora karaktärsträd, framför allt lindar om kan har anor från parkens anläggande på 1700-talet. Stallmästarholmen är geologiskt intressant som en av få intakta delar av Stockholmsåsen. Tallvegetationen på åsens västsida är en unik naturtyp i Nationalstadsparken.
- Den välbevarade bebyggelsen som med bostadshus och stallbyggnader utgör en unik helhetsmiljö från 1700-talets andra hälft.
- Stallmästaregården – Stockholmstraktens äldsta bevarade utvårdshus med anor från 1640-talet och nuvarande bebyggelse från 1740-talet.

Rekreation och nyttjande

Brunnsviken som helhet

- Områdets skönhet och lättillgänglighet, de kulturhistoriska attraktionerna och det omväxlande landskapet med parker, intressanta bebyggelsemiljöer och stränder, som tillsammans gör attraktivt för besök, rekreation och friluftsliv.
- Brunnsvikens strand, till stor del lättillgänglig och erbjuder rofyllda platser och vackra utblickar. Här finns med möjlighet till promenader, löpning, sol, bad och avkoppling. Runt viken går skyltade leder som Nationalstadsparkens cykelstråk och Halsans stig.
- Brunnsviken, väl frekventerad under stora delar av året. Sommartid erbjuds guidade båtturer med möjlighet att gå il land på flera platser. Nedanför Frescati Hage finns den allmänna badplatsen Brunnsviksbadet. Längre söderut finns en kanotklubb som bl.a. hyr ut kanoter för egna turer. Om isen lägger sig används Brunnsviken för skridsko- och skidåkning eller promenader på isen.
- Hagaparken, med förutsättningar för många olika aktiviteter som park- och skogspromenader, motionslöpning, skid- och skridskoåkning, cykelutflykter. De öppna ytorna är populära mötesplatser och används för picknick, solbad. I Haga ordnas också större folkfester som Hagadagen och Allhelgonahelgens ljusfest. Hagaparken är också närreklamationsområde för intilliggande bostadsområde.

- Bergianska trädgården, ett attraktivt besöksmål med sin stora attrikedom och omväxlande natur. Trädgården erbjuder upplevelserika promenader och är genom sitt vackra läge vid Brunnsviken tilltalande året om.
- Koloniträdgårdsverksamheten, av betydelse både för kolonister och flanörer.

Mål och inriktning

Landskap och bebyggelse

Brunnsviken som helhet

- Brunnsviken ska tas tillvara som ett sammanhållet historiskt landskap där de engelska landskapsparkerna Haga, Tivoli och Bellevue ska stärkas som bärande delar. (Lst handlingsprogram)
- De historiska bebyggelse- och parkmiljöerna ska vårdas och stärkas så att deras karaktärsdrag och kvaliteter består.
- Det historiska landskapets medvetet gestaltade siktlinjer och utblickar ska tas tillvara, värnas och tydliggöras.
- Ny bebyggelse ska underordna sig befintliga vegetationsridåer och landskapets former. Östra strandens landskapsavsnitt där träden möter himlen ska värnas.
- Brunnsvikens vattenyta ska värnas som centralmotiv och hållas öppen.
- Möbler, belysning och annan och utrustning ska tidsenligt passa den engelska landskapsparken och samtidigt ha en hög kvalitet.
- Kulturhistoriskt värdefulla gårdsmiljöer och villor med trädgårdar ska värnas och vårdas så att deras karaktärsdrag och kvaliteter består.

Haga

- Hagaparken ska vara av Sveriges bäst bevarade engelska landskapspark. Den ska vara ett besöksmål av internationell klass och en av landets främsta kungliga slottsmiljöer.
- Hagaparken ska vara den naturliga kärnan i Brunnsvikens 1700-talslandskap. Dess byggnader, parker, trädgårdar, alléer och vegetation ska tillsammans med Brunnsvikens stränder och vattenyta, hävdade ytor och skog bilda en tilltalande helhet som levandegör den gustavianska

- landskapsparken med sina inslag av gammalt kulturlandskap och naturmiljöer. Den gustavianska epokens tidsskikt ska prioriteras.
- Hagaparkens ädellövbestånd, hällmarkstallskog, tallskog och ekskog med gamla träd, hassellundar med tall och ek ska hävdas och vårdas med utgångspunkt från människans långa brukande av landskapet.
 - Rester av äldre ängs- och betesmarker ska bevaras, restaureras och utvecklas så att det gamla kulturlandskapet lyfts fram.
 - Utifrån hänsyn till kulturhistoriska värden ska den ekologiska spridningszonen för ek- och lindbeståndet mellan Haga och omgivande områden i Nationalstadsparken och Solna upprätthållas och utvecklas.
 - Strandzonen ska ha en variation av trädslag och gläntor/öppna partier för utblickar mot Brunnsviken ska tydliggöras. Landskapet ska kännetecknas av en omväxling mellan tätare och glesare strandvegetation, halvöppna och öppna partier.

Tivoli (se även *delområde Bergshamra*)

- Tivolihalvön ska vara en tydlig del av Brunnsvikens 1700-talslandskap, gestaltat utifrån den engelska landskapsparkens ideal. I storstadens närhet ska Tivoli erbjuda ett spännande, varierat och hävdad landskap med både pastoral idyll och vildare skogsmark. Utblickarna över Brunnsviken ska tas tillvara. (Vårdplan)
- Pipers park ska vara en skogsliknande park som ger vandraren möjlighet att uppleva spelet mellan ljus och skugga, slutet och öppet, plötsliga utblickar och rofyllda sittplatser. I enlighet med 1786 års karta ska gångsystem och öppna terrasser/utsiktsplatser underhållas och anläggas. Vegetationens träd- och buskskikt ska utmärkas av ek och hassel. Strandområdet ska vara relativt öppet med gruppvis stående träd och buskar eller solitärer. Det ska finnas en tydlig vattenkontakt och utsikt över Brunnsviken Mellan Pipers park och Tivoliberget ska det finnas ett tydligt rörelsestråk. (Vårdplan Tivoli)
- Tivoliberget ska behålla sin dramatik med branter klädda med ädellövskog. Krönen ska präglas av ljus hällmarksskog, sluttningarna av ek-hasseliskog med lundartad flora. Grunderna av Tivolis bebyggelse ska framträda. (Vårdplan Tivoli)

- Med utgångspunkt från hur människan tidigare hävdad området, ska Tivoli rymma en mångfald av biotoper. För att säkra tillgången på död ved, ska det finnas en rik förekomst av ädellövträd i olika åldrar och en god återväxt av ek.
- Funktionen av ekologisk spridningslänk i Tivoliområdet, Bergshamra by och stranden vid Älkistan ska stärkas och får inte försvagas genom bebyggelse, anläggningar eller olämplig skötsel (FÖP).
- Spåren av 1800- och 1900-talens odlingsverksamhet ska vara synliga i form av kolonitradgårdar, bevarade äppelodlingar och, odlingsterrasser. Kv. Växten ska behålla sin öppna, gårdslänkande karaktär. (FÖP)
- Bergshamra by ska behålla sin intima karaktär.

Östra Brunnsviksstranden (se även delområde Vetenskapsstaden)

- Sambandet över Brunnsviken ska upprätthållas med särskild uppmärksamhet på viktiga siktlinjer och fondmotiv.
- Närmast Brunnsvikens vattenspegel ska landskapets karaktär bevaras. (FÖP) Ny bebyggelse ska utformas med hänsyn till siktlinjer från det engelska parklandskapet runt Brunnsvikens övriga stränder och inordnas med hänsyn till horisontlinje, topografi, och vegetation.
- Östra stranden ska med bevarade vegetationsridåer och med bebyggelsegrupper i park ha karaktär av en grön fond i landskapet.
- De högre partierna mellan Bergianska trädgården, Vetenskapsakademien och Frescati hage ska ha en vegetation av hällmarkstallskog med inslag av ek. De kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna ska värnas och bevaras som väsentliga inslag.

Bellevue

- Bellevue: (Program 2009)
 - Bellevue ska vara en bärande del av Brunnsvikens historiska landskap, präglat av de engelska landskapsparker som uppfördes under Gustav III:s tid. Pipers engelska landskapspark ska vara tydlig, 1790-talets landskapsgestaltning ska utifrån befintligt källmaterial ges företräde framför andra tidsskikt.
 - Historiska promenadstråk och siktlinjer ska återupprättas.

- Norra pelousen ska åter vara ett sammanhängande landskapsrum (utan bollplan).
- Södra pelousen ska ha karaktär av en pelousen enligt 1700-talets engelska parkstil.
- Bellevuehöjden med bebyggelsemiljö ska vara vårdad, levande och tillgänglig.
- Bellevue ska vara en attraktiv vistelseyta i framtidens Stockholm.
- Bellevue ska vara en väl fungerande ekologisk spridningszon, bl.a. genom:
 - Bevarande av karaktärsträd
 - Gynnande av ek och andra ädellövträd.
 - Att vid nyplantering eftersträva en variation av växtmiljöer enligt parkhistoriska förebilder.
- Rullstensåsen ska vara lätt att uppfatta.
- Föryngring och kontinuitet för tallbeståndet på åsen ska säkerställas.

- Det ska vara lätt att hitta till och orientera sig i de engelska parkerna Haga, Bellevue och Tivoli. Insatser för förbättrad tillgänglighet ska anpassas utifrån hänsyn till de historiska parkernas värden.
- Stränder och vattenytor ska vara tillgängliga för alla. Brunnsvikens vatten ska vara badbart.
- Kolonitädgårdarna ska värmas som en del av områdets rekreation.
- Trafikbullret ska ha en så låg nivå att det inte har en störande inverkan på vistelsen i området.
- Brunnsviksområdet lämpar sig framför allt för evenemang med tydlig koppling till områdets historiska värden.

Rekreation och nyttjande

Brunnsvikslandskapet som helhet

- Brunnsviksområdet ska utvecklas för rekreation och friluftsliv, de kulturhistoriska sevärdheterna ska lyftas fram. (FÖP).
- Utifrån sina parkhistoriska och kulturhistoriska värden ska Hagaparken vara ett internationellt uppmärksammat besöksmål.
- Hagaparken ska vara av stor betydelse för närrekreation och helgutflykter.
- Brunnsviksområdet ska erbjuda trygga och väl frekventerade utflyktsmål med tydliga stigsystem, vägvisning och goda angöringsmöjligheter.
- Gång- och cykelförbindelserna från Vasastaden och Östermalm till Bellevue och Haga behöver utvecklas. Nya passager mellan Brunnsviken och Norra Djurgården behöver utvecklas (FÖP).
- Det ska finnas en framkomlig promenad runt Brunnsviken.
- Det ska finnas en bra förbindelse för gående och cyklister över Ålkestan.

Historiska hållpunkter

- Under yngre järnålder fanns en bosatt befolkning i området.
- Fram till 1700-talet präglades Brunnsvikens omgivning av små byar och gårdar: väster om Brunnsviken låg byarna Övre och Nedre Frösunda, gårdarna Brahelund i norr och Hagen i söder.
- Markerna norr om viken tillhörde gården Bergshammar. (se vidare under Bergshamra).
- Öster om Brunnsviken löpte från utefter Roslagsvägen. Mellan stänglet och stranden låg boställena Norrbrunn och Söderbrunn. Närmare Brunnsviken låg ängsvaktartorpet Catherineberg. Här anlades i slutet av 1700-talet utvårdshuset Kräfricket, det revs på 1900-talet när Roslagsvägen breddades.
- Vårdshuset Stallmästargården etablerades redan på 1640-talet vid Uppsalavägens infart till Stockholm.
- Vi 1700-talets början uppläts Bergshamra till hovrådet Samuel Barck. Bergshamra lydde då under Ulriksdal.
- År 1755 köpte hovmålaren Johan Pasch nuvarande Bellevueområdet för att anlägga en malmgård.
- År 1767 kom Gustav III till Haga, först som hyresgäst i Haga gård.
- År 1771 köpte Gustav III Haga gård samt Finntorpet i närheten. Ägorna sträckte sig över det område som senare skulle utgöra Hagaparkens södra hälft. Mellan 1771-1780 anlades en enkel promenadpark på de tre holmarna i Brunnsviken.
- År 1780 fick trädgårdsarkitekten Fredrik Magnus Piper i uppdrag av Gustav III att omgestalta trädgården vid Haga med området kring Vasasläätten. 1781 presenteras den första generalplanen.
- År 1782 dog Pasch på Bellevue. Egendomen såldes vidare till överståthållaren Carl Sparre, som samma år köpte Stallmästaregården. Sparre lät bygga Sparres träslott. Piper engagerades för att anlägga en lustpark i samma stil som Haga. År 1784 presenterar Piper en plan, där den dramatiska terrängen med två höjdparter utnyttjades i gestaltningen.
- 1783-84 erbjöd Barck Gustav Philip Creutz Tivolihalvön. Piper anlitas ånyo för en lustpark i Hagas anda.
- År 1785 dog Creutz. Gustav III tog över Tivoli med kvarlåtenskaper och skulder.
- År 1785 köpte Gustav III granngården Brahelund i norr, egendomen mer än fördubblades. Piper utförde generalplaner enligt kungens visioner. De flesta av Hagaparkens karaktärsbyggnader tillkom 1785-90, terrängen modellerades, pelousen anlades, träd planterades och kanaler grävdes.
- År 1791 dog Carl Sparre och Bellevue med skulder löstes in av Gustav III.
- År 1791 överlät Gustav III egendomarna Norrbrunn och Cathrineberg och Lilla Frescati till sin vän generalen Gustaf Mauritz Armfeldt. Villa Frescati uppfördes.
- Nils Barck på Bergshamra Tivoli i besittning och bygger en ny bostad på slutningen ned mot vattnet.
- År 1792 mördades Gustav III. Arbetena på Haga avstannade
- 1802-09 uppfördes Haga slott. Åt Gustav IV.
- På 1830-talet uppläts Bellevue åt Sällskapet för inhemsk silkesodling. En plantskola för mullbärsträd anlades, Bellevue var sommarresidens för kungliga familjemedlemmar och förmåre hyresgäster.
- Mellan 1856-1872 arrenderade Karl XV Bergshamra för att bedriva experimentalljordbruk.
- År 1863 sprängdes Alkistekanalen för att förbättra Brunnsvikens vattenkvalitet. Det medförde en sjösänkning på 1,25 m. De redan grunda kanalerna vid Haga slott och Tingssläätten förstördes och blev gräsområden.
- Mellan 1860-1910 uppläts holmarna vid gamla Haga till privatbebyggelse. År 1922 anlades den kungliga begravningsplatsen på den södra av dessa.
- Från 1872 arrenderades Tivoli och Bergshamra av krögaren Regis Cadier, som anlägger odlingsterrasser och växthus.
- År 1880 drogs järnvägen till Värtahamnen, rakt igenom Bellevues engelska park. Parken började förfalla allt mer och år 1889 övertog Stockholms stad arrendet.
- Kring sekelskiftet 1900 börjar vetenskapliga institutioner att flytta ut till Frescatis gamla marker väster om Roslagsvägen.
- På 1910-talet inrättades Bellevue till en inrättning och utflyktsenarlv

Upplysningar

Översiktsplan för Nationalstadsparken, Stockholmsdelen. Stockholms stad 2009.

Särskilda bestämmelser

Utöver bestämmelsen om nationalstadspark i 4 kap 7 § miljöbalken är hela området är riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Strandskydd enligt miljöbalken gäller för strand och vattenområde 100 m från strandlinjen.

Detaljplan finns för Norra länken i tunnel, för Roslagsvägen söder om Frescati trafikplats och för området söder om Värtabanan. Detaljplanering pågår för Albano. Byggnadsminnen enligt förordning (1998:1229) om statliga byggnadsminnen m.m: Hagaparken med samtliga byggnader ??, Villa Frescati samt ett flertal byggnader/ delar av inom Bergianska trädgården.

Byggnadsminnen enligt kulturminneslagen: F.d. Veterinärhögskolan, f.d. Skogshögskolan och Stallmästaregården, Paschens malmgård? Sparres träslott.

Fornlämningar: slottsgrunden

Styr- och måldokument

Bellevueparken – program för utveckling av parken 20090414. Stockholms stad 2009.

Bergianska trädgården. Utvecklings- och vårdplan med särskild inriktning på trädbeståndet. Bergianska trädgården 2005.

Framtidens nationalstadspark. Handlingsprogram. Länsstyrelsen i Stockholms län rapport 2006:11.

Nationalstadsparken. Fördjupad översiktsplan för Nationalstadsparken, Solnadelen. Solna stad 2008.

Skötselplan Nationalstadsparken, Kungliga Djurgårdens Förvaltning, förf. Lars-Gunnar Brävander och Rolf Jacobson, remissutgåva 2006.

Stockholms parkprogram. Stockholms stad 2004.

Vattenprogram för Stockholm 2000.

Vårdplan för Tivoliområdet, del 1 och 2. Solna stad 1999.

Vårdprogram för Hagaparkens byggnader, Statens fastighetsverk

Vårdprogram för Hagaparken naturmarken, Statens fastighetsverk 1995.

Aktörer i området

Akademiska hus

Bergianska trädgården Kungliga Djurgårdens Förvaltning
Solna stad

Statens fastighetsverk Stockholms stad